10. UNEP. Emissions Gap Report 2025: Off Target. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2025.
11. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2011.
12. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. General Assembly Resolution A/RES/70/1. New York, 2015.

O‘ZBEKISTONDA EKOLOGIK BARQAROR O‘SISHNI TA’MINLASHNING IQTISODIY YO‘NALISHLARI VA MUAMMOLARI

Qarshiboyev Azizbek Sobir o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali, Iqtisodiyot yo‘nalishi 1-bosqich talabasi
e-mail: Karshiboyevaziz530@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada barqaror rivojlanishni ta’minlashda “yashil iqtisodiyot”ning nazariy asoslari, uning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ahamiyati hamda O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish yo‘nalishlari yoritilgan. Shuningdek, mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni hal etish bo‘yicha takliflar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, resurslarni tejash.

Kirish. Bugungi kunda jahon iqtisodiyoti oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri iqtisodiy o‘sishni ekologik muvozanat bilan uyg‘unlashtirishdir. Aholi sonining ortishi, tabiiy resurslarga bo‘lgan talabning kuchayishi, iqlim o‘zgarishi va atrof-muhitning ifloslanishi an’anaviy rivojlanish modelining chegaralarini ko‘rsatib bermoqda. Shu sababli “yashil iqtisodiyot” tushunchasi dunyo miqyosida iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishiga aylandi. O‘zbekiston uchun ham bu masala alohida ahamiyatga ega, chunki mamlakat suv resurslarining cheklanganligi, cho‘llanish va Orol dengizi fojiasi oqibatlari kabi ekologik muammolarga duch kelmoqda.

Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot tushunchalari. Barqaror rivojlanish tushunchasi xalqaro hamjamiyatda 1987-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit va rivojlanish bo‘yicha xalqaro komissiyasi (Brundtland komissiyasi) hisobotida keng tarqaldi. Unga ko‘ra, barqaror rivojlanish hozirgi avlod ehtiyojlarini kelajak avlodlarning o‘z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatini xavf ostiga qo‘ymagan holda qondirishni anglatadi. 2015-yilda BMT doirasida qabul qilingan 2030-yilgacha bo‘lgan Kun tartibida esa barqaror rivojlanishning 17 ta maqsadi belgilab berildi.

Yashil iqtisodiyot tushunchasi ilmiy muomalaga D. Pirs va hammualliflarning 1989-yildagi asarida kiritilgan. BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) yashil iqtisodiyotni inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni oshirib, shu bilan birga ekologik xavflar va resurslar tanqisligini sezilarli darajada kamaytiradigan iqtisodiyot sifatida

ta’riflaydi. Boshqacha aytganda, yashil iqtisodiyot uglerod chiqindilari kam, resurslardan samarali foydalanadigan va ijtimoiy jihatdan inklyuziv iqtisodiyotdir. Demak, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishga erishishning asosiy vositalaridan biri bo‘lib, uning uch tarkibiy qismi — iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarni o‘zaro bog‘laydi.

Yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishdagi o‘rni. Yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishni ta’minlashdagi roli bir necha yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, qayta tiklanuvchi energiya manbalari (quyosh, shamol, gidroenergiya)ni rivojlantirish qazilma yoqilg‘iga bog‘liqlikni kamaytirib, energetika xavfsizligini mustahkamlaydi va issiqxona gazlari chiqindilarini qisqartiradi. Ikkinchidan, energiya va resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirib, korxonalarning raqobatbardoshligini oshiradi. Uchinchidan, yashil sohalarda yangi ish o‘rinlari yaratiladi, ayniqsa yoshlar uchun zamonaviy kasblar (energetika auditi, ekologik menejment, qayta ishlash texnologiyalari) bo‘yicha imkoniyatlar kengayadi. To‘rtinchidan, “yashil” moliyalashtirish vositalari, jumladan yashil obligatsiyalar va imtiyozli kreditlar investitsiyalarni ekologik jihatdan xavfsiz loyihalarga yo‘naltiradi.

Xalqaro tajribada ham yashil iqtisodiyotga o‘tish iqtisodiy o‘sish bilan ziddiyatli emasligi, aksincha, uni qo‘llab-quvvatlashi mumkinligi e’tirof etilgan. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) “yashil o‘sish” konsepsiyasini ilgari surib, iqtisodiy o‘sish va taraqqiyotni tabiiy resurslar hamda ekologik xizmatlarning saqlanishi bilan birga ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. Jahon banki esa inklyuziv yashil o‘sish yondashuvini taklif etib, kambag‘allikni kamaytirish va ekologik barqarorlikni uyg‘unlashtirishni asosiy vazifa deb biladi.

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish yo‘nalishlari. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish davlat siyosati darajasida qo‘llab-quvvatlanmoqda. Prezidentning 2019-yil 4-oktabrdagi qarori bilan 2030-yilgacha bo‘lgan davrda yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi tasdiqlandi. Strategiyada energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya ulushini ko‘paytirish, suv va yer resurslaridan oqilona foydalanish, chiqindilarni boshqarishni takomillashtirish kabi ustuvor vazifalar belgilangan. Shuningdek, 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ham ekologik barqarorlik va “yashil” o‘sish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Amaliyotda quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish, qishloq xo‘jaligida suvni tejaydigan texnologiyalar (tomchilatib sug‘orish)ni joriy etish, shaharlarda ko‘kalamzorlashtirish, “Yashil makon” umummilliy loyihasi doirasida daraxt ko‘chatlarini ekish kabi ishlar amalga oshirilmoqda. Bu choralar iqtisodiyotning energiya va suv sig‘imini kamaytirish, aholining yashash sharoitini yaxshilash hamda iqlim o‘zgarishiga moslashuvni kuchaytirishga xizmat qiladi. Muhimi, bu jarayonlarda mahalla va yoshlarning faol ishtiroki yashil g‘oyalarning keng targ‘ib etilishiga zamin yaratadi.

Muammolar va yechimlar. Erishilgan natijalarga qaramay, yashil iqtisodiyotga o‘tishda bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Ular qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: (1) qayta tiklanuvchi energiya va energiya tejovchi texnologiyalar uchun yuqori boshlang‘ich investitsiya xarajatlari; (2) iqtisodiyotda

qazilma yoqilg‘iga, ayniqsa tabiiy gazga bog‘liqlikning yuqoriligi; (3) aholi va tadbirkorlar o‘rtasida ekologik madaniyat hamda yashil bilimlarning yetarli emasligi; (4) malakali mutaxassislar va innovatsion ishlanmalar tanqisligi; (5) chiqindilarni saralash va qayta ishlash infratuzilmasining rivojlanmaganligi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchi, yashil loyihalarni moliyalashtirishda soliq va kredit imtiyozlarini kengaytirish, yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish. Ikkinchi, davlat-xususiy sheriklik asosida qayta tiklanuvchi energetika va chiqindilarni qayta ishlash loyihalarini ko‘paytirish. Uchinchi, ta’lim tizimida, xususan, oliy ta’limda yashil iqtisodiyot, ekologik menejment va energiya samaradorligi bo‘yicha o‘quv kurslarini joriy etish. To‘rtinchi, korxonalarda resurslarni hisobga olish va ekologik monitoring tizimini kuchaytirish. Beshinchi, aholi o‘rtasida resurslarni tejash, chiqindilarni saralash madaniyatini shakllantirish bo‘yicha targ‘ibot ishlarini muntazam olib borish.

Xulosa. Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik maqsadlarini uyg‘unlashtiruvchi zamonaviy yondashuvdir. U energetika xavfsizligini mustahkamlash, resurslardan samarali foydalanish, yangi ish o‘rinlari yaratish va iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston uchun yashil iqtisodiyotga o‘tish nafaqat ekologik zarurat, balki uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish va raqobatbardoshlikni ta’minlovchi strategik yo‘nalishdir. Taklif etilgan choralarni amalga oshirish ushbu jarayonni jadallashtirib, Yangi O‘zbekistonning barqaror taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. OECD. Towards Green Growth. – Paris: OECD Publishing, 2011.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha bo‘lgan davrda yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4477-son qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son farmoni.
4. Pearce D., Markandya A., Barbier E. Blueprint for a Green Economy. – London: Earthscan, 1989.
5. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. – Nairobi: UNEP, 2011.
6. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: UN, 2015.
7. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. – Washington, DC: World Bank, 2012.
8. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. – Oxford: Oxford University Press, 1987.